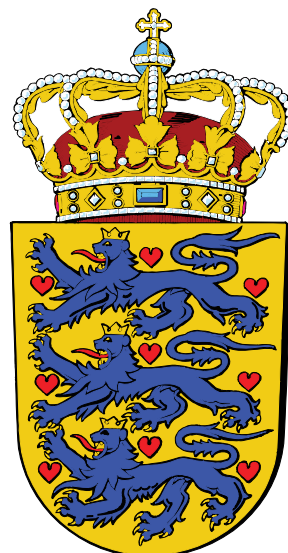
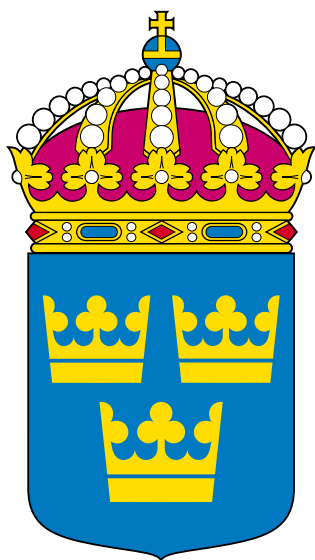

DE NORDISKA RIKSARKIVENS HERALDISKA VERKSAMHET

DE NORDISKA RIKSARKIVENS HERALDISKA VERKSAMHET

En jämförande rapport sammanställd på uppdrag
av de nordiska riksarkivarierna

Publikationer utgivna av Arkivverket 15 / Arkistolaitoksen toimituksia 15

Redaktör: John Strömberg

Pärmens planering: Henrik Dahlström

Grafisk utformning: Mainostoimisto Matikka Oy

ISBN 978-951-53-3472-5 (hft)

ISBN 978-951-53-3473-2 (PDF)

ISSN 1795-9683

© Arkistolaitos

Helsingfors 2013

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Inledning	4
Danmark	
Den heraldiske virksomhed i Rigsarkivet	6
Kongehuset	
Statskendetegn	
Færøerne	
Grønland	
Forsvaret	
Flag	
Kirkelige våbener	
Kommuner	
Private	
Faglige kontakter, oplysningsvirksomhed	
Finland	
Rigsarkivet som heraldisk sakkunnigmyndighet	11
Bestämmelserna om vapen, sigill och specialflaggor	
Verksamheten	
Heraldisk databas och digitalisering	
Norge	
Rigsarkivet og den offentlige heraldikken	16
Rettslig bakgrunn og etablert praksis	
To bestemmelser gjelder misbruk:	
Organiseringen av den heraldiske virksomheten i Rigsarkivet	
Websider om heraldikk og digitalisering av våpen	
Island	
De heraldiske forhold i Island og Islands Nationalarkiv	21
Sverige	
Rigsarkivets heraldiska verksamhet	22
Regelverket	
Organisation och verksamhet	
Heraldiska nämnden och utåtriktad verksamhet	
En jämförande sammanfattning	27
Rigsarkivens heraldiska verksamhet	
Problem och åtgärder	29
Litteratur	30

FÖRORD

De nordiska riksarkivarierna sammankom hösten 2009 i Trondheim till ett av sina regelbundet hållna möten och tog då initiativet till föreliggande rapport om riksarkivens heraldiska verksamhet. Riksarkiven i Norden har sedan länge haft uppgifter i anslutning till den heraldik som syftar på stat och kommun och strävar på olika sätt till att befrämja forskningen och kännedomen om vapen och sigill. Vid samtliga arkivverk finns medarbetare som är inkomna på området och i några av de nordiska länderna finns särskilda tjänstemän för att sköta rådgivningen till både myndigheter och enskilda. Riksarkiven har upprätthållit kontakter och samarbete också på det heraldiska området, men verksamheten har inte tidigare varit föremål för direkta jämförelser eller mera ingående diskussioner länderna emellan.

Riksarkivens heraldiska verksamhet behandlades inom ramar för en Nordisk arkivakademi i Helsingfors den 6-7 maj 2010. Föredragen diskuterade framför allt den egna verksamheten och mötet fungerade på så sätt som en förberedelse för rapporten. Några föredragshållare tog upp närliggande frågor, bl.a. formgivning av offentliga vapen och emblem i Sverige och de stämplor och sigill som används av de statliga myndigheterna i Finland.

Heraldiken uppmärksammades också under en särskild session vid de Nordiska arkivdagarna i Tavastehus i maj 2012. Några föredrag koncentrerade sig på riksarkivens verksamhet medan andra belyste användningen av stats- och kommunvapnen i ett vidare sammanhang. Under arkivmötet behandlades även finska Riksarkivets databas *Europeana Heraldica*. Den har skapats i samarbete mellan de nordiska arkiven och innehåller uppgifter om c:a 3 000 kommunvapen.

Jag och mina kollegor inom Riksarkiven i Norden Ivar Fonnes, Eiríkur G. Guðmundsson, Asbjørn Hellum och Björn Jordell vill varmt tacka arbetsgruppen som bestått av Nils G. Bartholdy, Knut Johannessen, Henrik Klackenberget och John Strömberg. Avsnittet om den offentliga heraldiken på Island har skrivits av Eiríkur G. Guðmundsson. Initiativet till den jämförande rapporten togs av det finska Riksarkivet och det är också detta som har haft ansvar för rapportens sammanställande. ❁

Jussi Nuorteva

INLEDNING

Riksarkiven i de nordiska länderna har sedan länge, om än i varierande utsträckning, haft i uppgift att yttra sig om offentliga vapen och heraldiska emblem och ansvarat för den heraldiska rådgivningen till olika myndigheter. Då arkivens betydelse för historiemedvetandet under 1800-talet ökade var det naturligt att de fick uppgifter också i anslutning till de s.k. historiska hjälpvetenskaperna. Inom arkiven fanns tjänstemän som var kunniga i fråga om heraldik och sfragistik och som kunde ge råd vid utformningen av både vapen och sigill. I Sverige fanns sedan tidigare ett separat riksheraldikerämbete, vilket i början av 1950-talet omformades till en statsheraldikertjänst, anknuten till Riksarkivet. I Danmark var det ämbetsmän vid Riksarkivet som under 1800-talet ansvarade för den heraldiska rådgivningen. Fr.o.m. mitten av 1930-talet fanns vid detta en särskild heraldisk konsulent, som formellt var underställd Statsministeriet. Vid riksarkiven i Finland, Island och Norge har man inte inrättat särskilda tjänster för heraldiska ärenden, men också vid dessa arkiv har framstående forskare tjänstgjort som ansvarat för den rådgivning som behövts. En del av dessa tjänstemän blev betydande auktoriteter på området.

Riksarkiven i de nordiska länderna är i olika utsträckning heraldiska sakkunnigmyndigheter. Samtidigt är det kanske skäl att framhålla att det inte är helt självklart att myndighetsfunktionerna i fråga om den offentliga heraldiken ska skötas av just riksarkiven. I Sverige fanns länge ett separat ämbete för dessa frågor. Under en period från 1954 till 1984 verkade i Danmark en ämbetsman vid ministeriet för offentligt arbete som heraldisk konsulent. Även i Norge har Riksarkivets funktioner i fråga om den offentliga heraldiken varierat, numera har det i uppdrag att granska närmast kommun- och landskapsvapnen. Islands Nationalarkiv saknar myndighetsfunktioner i anknytning till heraldiken. I Finland avger Riksarkivet heraldiska utlåtanden om olika slag av offentliga emblem, men dessa fastställs formellt av andra myndigheter. I Finland och Norge ritas och antas de militära heraldiska emblemen huvudsakligen av försvarsmaktens egna organ, medan riksarkiven i Danmark och Sverige regelbundet behandlar också militära emblem.

Initiativet till föreliggande jämförande rapport togs av de nordiska riksarkivarierna vid ett möte i Trondheim i september 2009. Avsikten med rapporten är att redogöra för de likheter och skillnader som existerar i fråga om riksarkivens heraldiska verksamhet samt att visa hur arkivens myndighetsfunktioner på området styrs av lagstiftning och bestämmelser.

Under våren 2010 tillsattes en arbetsgrupp i vilken varje land representerades av en medlem. Avsnittet om verksamheten vid Riksarkivet i Danmark har skrivits av seniorforsker Nils G. Bartholdy, avsnittet om Finland av specialforskare John Strömberg, heraldiken i Island har behandlats av nationalarkivarien Eiríkur G. Guðmundsson, det norska riksarkivets verksamhet av seniorrådgiver Knut Johannessen och verksamheten vid Riksarkivet i Sverige av statsheraldiker Henrik Klackenbergh. Arbetsgruppens medlemmar sammanträdde inom ramen för Nordisk arkivakademi i Helsingfors den 6-7 maj 2010. Föredragen behandlade riksarkivens heraldiska verksamhet och närliggande frågor och lade på detta sätt grunden för rapporten. Nils G. Bartholdy, Henrik Klackenbergh och John Strömberg möttes ytterligare en gång i Riksarkivet i Stockholm den 15 september 2011 för att behandla texterna.

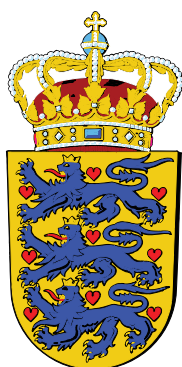
Riksarkivens uppgifter på det heraldiska området finns angivna i arkivlagstiftningen samt i de lagar och föreskrifter som gäller för de olika slagen av vapen och emblem. Skillnaderna i det arbete riksarkiven utför sammanhänger med regelverket i respektive land och den roll som andra institutioner har i det heraldiska arbetet. Det är därför naturligt att i rapporten ställa frågan vilka de bestämmelser är som definierar arkivens ansvarsområde.

En av rapportens centrala frågor är hur riksarkivens heraldiska verksamhet är organiserad. Vilka är den ansvariga tjänstemannens uppgifter? Finns det någon form av sakkunnigorgan – t.ex. en heraldisk nämnd – vid respektive riksarkiv? I korthet berör rapporten också den historiska bakgrunden till den ställning arkiven för närvarande har inom specialområdet.

Huvuddelen av rapporten ägnas att beskriva och analysera riksarkivens heraldiska verksamhet. Vilket slag av utlåtanden avger de och vilka myndigheter och organisationer står riksarkiven genom den heraldiska verksamheten i kontakt med? En del av rapporterna är försedda med sammanfattande tabeller.

Den fjärde huvudfrågan gäller presentationen av heraldiken på riksarkivens Internet-sidor. I vilken utsträckning har vapen och sigill digitaliserats och anslutits till arkivens digitala arkiv? Upprätthåller riksarkiven en sökbar heraldisk databas och vilket slag av heraldiska symboler omfattar denna i så fall?

DANMARK

DEN HERALDISKE VIRKSOMHED I RIGSARKIVET

Siden Geheimearkivets tid har der været tradition for, at det statslige arkivvæsen bistod i sager om offentlig heraldik. I 1926 fik Rigsarkivet tillagt en konsultativ kompetence for at sikre, at rigsvåbenet og kongekronen blev gengivet korrekt. Et egentligt heraldisk embede opstod først med arkivar i Rigsarkivet Poul Bredo Grandjeans udnævnelse i 1935 til Statsministeriets konsulent i heraldiske spørgsmål med særligt henblik på statskendetegn. 1954-84 var konsulenthvervet placeret uden for arkivvæsenet. Siden 1985 har virksomheden været udøvet af Rigsarkivet med Nils G. Bartholdy som sagsbehandler. I dennes artikel "Regulering af officiel dansk heraldik i nutiden", *Arkiv* 12. bind nr. 2, 1988, er der redegjort for en række organisatoriske detaljer.

Det formelle grundlag i dag er § 5 i arkivloven (lovbekendtgørelse nr. 1035 af 21. august 2007): "Statens Arkiver behandler sager vedrørende brug af rigsvåbenet og er rådgivende for offentlige myndigheder i spørgsmål vedrørende offentlige våbener, segl og emblemer". Til begrebet rigsvåben hører også kongekronen.

Den formelle kompetence omfatter principielt kun offentlige civile, militære og kommunale myndigheder. Hertil regnes også Kongehuset og grevelige linier, der udgår herfra.

KONGEHUSET

Det nuværende kgl. våben blev fastsat i 1972. Rigsarkivet har udtalt sig, når det skulle gengives i nye versioner. Det har været tilfældet på mønter og på skjolde for kongelige personer som riddere af den svenske Serafimerorden. Rigsarkivet afgav et responsum om et våben for Prins Joachim og har givet råd om, hvilken krone Prinsgemalen kunne bruge.

Rigsarkivet blev involveret, da der skulle skabes våbener for Kronprins Frederiks og Prins Joachims gemalinder, og ligeledes ved udarbejdelsen af våbener for greverne af Rosenberg og for grevinde Alexandra af Frederiksborg.

Rigsarkivet bistår Hofmarskallatet i sager om udformning og placering af kongekronen, der må bruges af kgl. hofleverandører.

STATSKENDETEGN

I 1995 udgav Kulturministeriet Nils G. Bartholdys skrift *Danmarks våben og krone. Historisk baggrund og retningslinier for brug i nutiden*, hvis indhold også kan ses på Statens Arkivers hjemmeside. Heri kan statslige myndigheder finde oplysninger om rigsvåbenet og kongekronen. Tegninger udført især af daværende kgl. våbenmaler Aage Wulff er stillet til rådighed. De er dog kun blevet benyttet i mindre omfang, men de tjener som mønstereksempler på korrekte gengivelser af rigsvåbenet og kongekronen.

Hvis en statslig myndighed selv lader rigsvåbenet eller kongekronen udforme, skal kompositionen godkendes af Rigsarkivet. I mange tilfælde henvender myndighederne sig til designbureauer. De har ingen interesse i at anbefale de udarbejdede standardtegnninger, men opfordrer myndighederne til at

profilere sig ved hjælp af et unikt logo. Skal en kongekrone indgå heri, søger designbureauet undertiden at udforme en krone, hvis bestanddele symboliserer den pågældende tjenestegren. Ekstreme forslag i den retning har Rigsarkivet måttet afslå at godkende. I sådanne sager er det blevet lagt til grund, at man ved at se den pågældende tegning umiddelbart bør få indtrykket af en krone med de bestanddele, der karakteriserer den danske kongekrone, og at individuelle træk først derefter erkendes eller opdages. Rigsvåbenet og kongekronen er suverænitetsymboler, og for at kunne opfattes som sådanne må de gengives efter bestemte normer. I mange tilfælde er det lykkedes Rigsarkivet at etablere et tilidsfuldt samarbejde med designerne. Eksempler på problematikken kan ses i Nils G. Bartholdys artikel "Statsvåben, kongekrone, kommunevåben – traditionstro symbol eller modepræget logo?", *Heraldisk Tidsskrift* nr. 85, 2002.

Den kgl. Mønt modtager regelmæssigt råd fra Rigsarkivet, når rigsvåbenet, kongekronen eller det kgl. monogram har skullet gengives på de ordinære møntrækker eller på mønter, der præges i særlige anledninger.

Forsvarets Medalje er udformet med rigsvåbenets løver og hjerter efter Rigsarkivets idé. Det samme er tilfældet med Redningsberedskabets Medalje, hvor motivet er et Dannebrogskors i et kronet skjold.

Det er blevet fastslået, at Folketinget ikke skal bruge statsvåbenet med krone, men kun løverne og hjerterne. Våbenmærket bruges nu i en forbedret rentegning godkendt af Rigsarkivet.

Udenrigsministeriet anvender på brevpapir o. lign. en version af rigsvåbenet udformet af designfirmaet Kontrapunkt, der er godkendt af Rigsarkivet. Derimod blev Aage Wulffs version lagt til grund, da der skulle fremstilles nye ambassadeskilte. På ambassadernes porcelæn og glas har man af hensyn til kontinuiteten foretrukket at gengive en ældre version skabt af Fr. Britze.

Rigsarkivet samarbejder med Kabinetssekretariatet og Hofmarskallatet i sager om misbrug af kongekronen. Det sker på grundlag af § 5 i arkivloven og § 132 i borgerlig straffelov. Det er strafbart forsætligt eller ved uagtsomhed på retsstridig måde at benytte kendetegn, som er forbeholdt dansk eller fremmed offentlig myndighed, og bestemmelsen finder tilsvarende anvendelse med hensyn til efterligninger af de nævnte kendetegn. Rigsarkivet vurderer, om en given figur, f. eks. en krone, af den almindelige offentlighed vil kunne forveksles med regulære statskendetegn. Er det tilfældet, anmoder Rigsarkivet den pågældende om at bringe brugen til ophør. Sager om misbrug af statskendetegn rejses ofte på grundlag af anmeldelser fra offentligheden, men Rigsarkivet rejser også selvstændigt sager herom. Rigsarkivet samarbejder med myndigheder i udlandet, der har kompetence i heraldiske sager.

Danske statskendetegn er tillige beskyttet i henhold til Pariserkonventionen. Det kgl. våben (det store rigsvåben), statsvåbenet (det lille rigsvåben), kongekronen, Dannebrog m. m. er officielt noticeret udlandet i publikationen *Kongeriget Danmarks våben, flag og andre statskendetegn samt officielle kontrol-, garantitegn og -stempler anmeldt i henhold til artikel 6c i den senest i Stockholm i 1967 reviderede Pariserkonvention om en union til beskyttelse af industriel ejendomsret*, København 1974. På basis af Pariserkonventionen påtaler Rigsarkivet det, hvis der i Danmark konstateres misbrug af udenlandske statskendetegn.

Patent- og Varemærkestyrelsen indhenter regelmæssigt udtalelser fra Rigsarkivet i sager, hvor der kan være tvivl om, hvorvidt en krone eller en heraldisk figur går rigsvåbenet eller kongekronen for nær og derfor ikke vil kunne indgå i et registreret varemærke.

Misbrug af navnlig kongekronen sker oftest som følge af uvidenhed. Langt de fleste efterkommer Rigsarkivets påbud om at bringe misbrugen til ophør. Sker det ikke, har Rigsarkivet i nogle tilfælde foranlediget, at der anlægges en retssag. Hidtil er alle misbrugere i sådanne sager blevet dømt skyldige i overtrædelse af straffelovens § 132.

FÆRØERNE

I 2003 blev Færøernes våben med vædderen ved Rigsarkivets mellemkomst nytegnet af kgl. våbenmaler Ronny Andersen til brug for Færøernes Landsstyre.

GRØNLAND

Med Rigsarkivets bistand blev det i 1987 fastslået, at Grønlands Hjemmestyre skulle bruge våbenet med en isbjørn, men uden krone på skjoldet, og der fastsattes et særligt flag for Grønland. Det blev samtidig bestemt, at rigsombudsmanden og rigsmyndighederne i Grønland skal føre den grønlandske bjørn i kronet skjold og flage med Dannebrog. Rigsarkivet imødekom et grønlandsk ønske om, at bjørnen i hjemmestyrets version af våbenet gengives med venstre forlab hævet højere end den højre forlab, fordi isbjørnen bruger venstre lab, når den jager bytte. I overensstemmelse med den heraldiske tradition skal rigsombudet imidlertid fortsat gengive bjørnen med højre forlab hævet højere end venstre, hvilket også er tilfældet i det kgl. våben.

FORSVARET

Hærens mærker er med engelske traditioner som forbillede udformet med henblik på at blive brugt som kendetegn på uniformer. De er hovedsagelig beregnet til at blive fremstillet i ensfarvet metal. I dag bruges de også i grafisk gengivelse, f. eks. som stregtegning. Undertiden gengives de farvelagt med delvis uheraldiske farver og i strid med den heraldiske farveregel. Når der har været lejlighed til det, har Rigsarkivet udtalt sig imod denne brug af farver. De såkaldte regimentsfarver er hentet fra detaljer som f. eks. kraver, ærmeopslag og galoner på uniformerne, som de brugtes i 1800-tallet og et godt stykke ind i 1900-tallet, og de inkluderer farvenuancer, der ikke anvendes i heraldikken. Rigsarkivet har medvirket ved skabelsen af nye enhedsmærker for Hæren, der altid er blevet fastsat uden farver. Det samme er tilfældet med mærker for de værnssælles myndigheder, hvor man i princippet har fulgt Hærens tradition. Mærkerne udgøres i enkelte tilfælde af et skjold i en eller anden form, men i langt de fleste tilfælde er der tale om fritstående emblemer. Ligesom det er tilfældet med de civile myndigheder, er det blevet almindeligt, at de militære myndigheder benytter designfirmaer. Det har resulteret i logo-agtige mærker uden indbyrdes sammenhæng.

Søværnet har udviklet en tradition for egentlig heraldik med figurer, der er farvelagt efter heraldikkens farveregler og er placeret i et skjold lagt på et kronet anker. I flere tilfælde er der anvendt samme våbenfigur for f. eks. fartøjer hørende til samme klasse, men med en indbyrdes differentieret farvelægning. Identifikationen er således helt afhængig af, at de enkelte våbener gengives med de specifikke farver. Rigsarkivet har godkendt en række våbener for Søværnet, efter at forslagene har været behandlet i Søværnets heraldiske Arbejdsgruppe.

Flyvevåbnet har udviklet en tilsvarende tradition som Søværnet med den forskel, at skjoldet er lagt på et kronet vingepar kombineret med et skriftbånd. Rigsarkivet har godkendt en række våbener for Flyvevåbnet.

Hærhjemmeværnets distrikter har for de flestes vedkommende fået regulære våbener med fastsatte farver, der er godkendt af Rigsarkivet. Rigsarkivet har ligeledes godkendt våbener for Marinehjemmeværnet og Flyverhjemmeværnet, der i princippet følger traditionerne i Søværnet og Flyvevåbnet.

Da Forsvarets fællesmærke blev godkendt, understregede Rigsarkivet, at det deri indeholdte Dannebrogsmærke bør gengives med rød farve for at kunne blive forstået. I en række tilfælde gengives det med andre farver, hvilket gør det uforståeligt i hvert fald for udlændinge. Rigsarkivet har desuden påpeget, at der opstår et stilistisk problem, når fællesmærket, som er i ren fladestil, gengives sammen med de traditionelle enhedsmærker.

Generelt gælder det, at militære våbener og mærker ikke afspejler den sammenhæng, man i øvrigt tilstræber i Forsvaret. I samarbejde med kgl. våbenmaler Ronny Andersen har Rigsarkivet foreslået, at mærkerne over en årrække ændres efter bestemte retningslinier. Ronny Andersen har fremlagt et forslag til en skabelon for Hæren af samme karakter som de to andre værnss. Det indebærer, at regimentsmærker o. lign. heraldiseres og gengives i skjold. Det forudsættes, at metalmærker bibeholdes til uniformsbrug.

Rigsarkivet medvirker ved fastsættelsen af militære faner og har været med til at fastsætte retningslinier for de to fanekategorier: kgl. indviede faner og embedsfaner.

Alle militære våbener og mærker på højt niveau og militære faner med Dannebrog som grundlag approberes af H. M. Dronningen.

Rigsarkivet har ved flere lejligheder over for Forsvarsministeriet, Forsvarskommandoen og Hjemmeværnskommandoen plæderet for, at der oprettes en database med alle aktuelle våbener og mærker, som er knyttet til Forsvaret.

FLAG

Rigsarkivet tager stilling til spørgsmål vedrørende flag, hvis de forelægges af Hoffet eller Justitsministeriet. Et nyt toldflag blev skabt med Rigsarkivets medvirken, og DSBs flag blev revideret. Rigsarkivet har frarådet at tilføje symboler for andre myndigheder i Dannebrog. Rigsarkivet har dermed indtaget den samme principielle holdning, der kommer til udtryk i flaglovkommissionens betænkning fra 1927.

KIRKELIGE VÅBENER

Siden 1986 har Rigsarkivet medvirket til skabelsen af våbener for danske stifter. Hidtil har Haderslev, Viborg, Helsingør og Ribe stifter fået godkendt våbener. Det lykkedes at få den internationalt kendte svenske våbenmaler og kirkekunstner Bengt Olof Kälde til at tegne de to førstnævnte stifters våbener. De øvrige er tegnet af kgl. våbenmaler Ronny Andersen. Udgangspunktet har for de flestes tilfælde været traditionelle motiver fra middelalderen. Det er ønskeligt, at de øvrige stifter ligeledes antager regulære våbener efter den samme høje standard som den, der karakteriserer den kirkelige heraldik i de andre nordiske lande.

KOMMUNER

Kommunesammenlægningerne som følge af kommunalreformen i 1970 gav anledning til at skabe helt nye våbener og i nogle tilfælde til at revidere de bestående. Rigsarkivet havde et frugtbart samarbejde med kgl. våbenmaler Aage Wulff om flere af dem.

Reelt var Rigsarkivets accept en forudsætning for, at et kommunevåben kunne registreres i det særlige kommunevåbenregister, selv om det var Indenrigsministeriet, der formelt havde den godkendende kompetence. I 1990 blev det fastslået i bekendtgørelsen om registrering af kommunevåbener og -segl, at med en ansøgning om registrering skal der følge en erklæring fra Rigsarkivet om våbenet eller seglet med en beskrivelse af samme, og desuden blev det bestemt, at et kommunevåben eller -segl ikke kan registreres, hvis det er i strid med heraldiske principper. Indenrigsministeriets kompetence til formelt at godkende kommunevåbener bortfaldt dermed. Siden er ministeriet blevet orienteret om de kommunevåbener, som Rigsarkivet har godkendt.

Den seneste kommunalreform med nye sammenlægninger af tidligere kommuner til følge medførte, at relativt mange nye kommuner ønskede enten at videreføre et hidtil benyttet våben eller få skabt et helt nyt våben. De fleste ændringer på området blev gennemført i løbet af 2007. På dette tidspunkt havde designbureauerne fået en stærk position, og deres grafiske normer præger tydeligt de våbener, de tegnede. Der er også eksempler på fint udførte nyttegninger af ældre våbener. De mest markante kommunevåbener blev tegnet af kgl. våbenmaler Ronny Andersen. Det lykkedes i mange tilfælde Rigsarkivet at påvirke designerne i egentlig heraldisk retning både, når det drejede sig om helt nye våbener, og når der var tale om at nytte et bestående våben. Derimod havde Rigsarkivet vanskeligt ved at overbevise kommunerne om det formålstjenlige i at vælge farvekombinationer, som ikke alt for mange andre kommuner benytter. Desværre er der lidt for mange våbener i farverne grøn, blå og sølv.

Rigsarkivet har stedsse bestræbt sig på at beskrive alle godkendte våbener i et entydigt blasonerings-

sprog tillempet efter den klassiske fransk-engelske tradition med rødder i middelalderen.

Rigsarkivet har lagt alle de våbener, som det har godkendt, på sin hjemmeside. Her kan man tillige læse de officielle blasoneringer og se, hvem der har tegnet våbenerne.

Rigsarkivet var medvirkende til, at kommunevåbener, der ikke længere er i brug, betragtes som historiske og som sådanne fortsat er beskyttet mod misbrug.

PRIVATE

Rigsarkivet besvarer sædvanemæssigt forespørgsler fra private om brug af våbener og privates retsstilling i forbindelse dermed. Forsøg på at etablere en formel registrering af personvåbener har foreløbig ikke ført til noget resultat.

I en periode bistod Rigsarkivet ved tilblivelsen af våbener for storkorsriddere af Dannebrogordenen, hvilket blev betragtet som bistand til Ordenskapitlet. Den nuværende kgl. våbenmaler orienterer Rigsarkivet om skabelsen af nye våbener.

FAGLIGE KONTAKTER, OPLYSNINGSVIRKSOMHED

I Nils G. Bartholdys egenskab af styrelsesmedlem af Heraldisk Selskab, Societas Heraldica Scandinavica, har han gennem årene haft et udbytterigt samarbejde med nordiske kolleger om ikke blot historiske våbener, men også om den aktuelle offentlige heraldik. Samarbejdet er blevet styrket ved, at selskabet siden 2001 hvert andet år har afholdt nordiske heraldikerkonferencer. I selskabets Københavns-afdeling har han i mange år arrangeret heraldiske foredrag, der også har omfattet dansk offentlig heraldik.

Nils G. Bartholdy beklæder hverv i de organisationer, der foranstalter internationale kongresser og kollokvier, hvor der også har været lejlighed til at udveksle erfaringer og forelægge synspunkter om aktuel offentlig heraldik. ❀

Nils G. Bartholdy

RIGSARKIVETS HERALDISKE SAGER 2006–2010

	2006	2007	2008	2009	2010
Kongehus, kgl. våben	3	5		2	9
Kgl. monogram	1	6	4	1	
Militært mærke/våben	60	65	13	10	9
Krone til civil institution	5	8	8	8	5
Myndighedssymbol	1	1			
Vejledning om krone og rigsvåben	9	8	20	24	15
Misbrug af krone	17	28	32	22	25
Misbrug af rigsvåben	1	8	6	4	3
Dannebrog	1		1	1	1
Andre flag		1			
Kommunevåben	39	23	7	2	1
Misbrug af kommunevåben		1	1	1	
Folkekirken			1	1	
Færøerne	1				1
Grønland		1		2	4
Personheraldik	3	1			1
Alment					1

FINLAND

RIKSARKIVET SOM HERALDISK SAKKUNNIGMYNDIGHET

Det dåvarande Statsarkivet anlätades som sakkunnigmyndighet i heraldiska frågor redan i slutet av Storfurstendömets tid. Vid arkivet fanns tjänstemän som bedrev forskning på området och som anlätades som sakkunniga beträffande de offentliga vapnen och sigillen. Arkivarien K. A. Bomansson gav t.ex. i slutet av 1880-talet ut en undersökning om Finland stats- och landskapsvapen och statsarkivarien Reinhold Hausen publicerade skrifter om person- och släktvapen, av vilka boken *Finlands medeltidssigill* (1900) är mest känd. Hausen utsågs till ordförande för den kommitté som 1918 började utarbeta nya sigill för de statliga myndigheterna.

Efter självständigheten blev det praxis att inrikesministeriet begärde utlåtanden av både Statsarkivet och Arkeologiska kommissionens historiska avdelning innan de nya vapnen och sigillen fastställdes av statsrådet. De relativt fåtaliga nya vapen som på 1920- och 1930-talen skapades för landets städer och köpingar granskades och godkändes på ett likartat sätt trots att det saknades bestämmelser om hur detta skulle ske. En bestämmelse att det var Riksarkivet som skulle granska sådana sigill som innehöll heraldiska vapen eller emblem ingick i den nya förordningen om de statliga ämbetsverkens sigill från 1939. Likaså fastslog lagen om kommuners rätt att skaffa sig vapen från 1949 att dessa skulle granskas av Riksarkivet innan de fastställdes av inrikesministeriet.

Riksarkivets ställning som heraldisk sakkunnigmyndighet befästes då regeringen i anslutning till arkivet tillsatte en heraldisk kommission 1957. Förslaget att tillsätta ett särskilt sakkunnigorgan utarbetades av statsarkivarien Yrjö Nurmio och arkivarien Kauko Pirinen. De hänvisade till att Riksarkivet var den enda heraldiska sakkunnigmyndigheten i Finland och att det pågick ett intensivt arbete med att fastställa nya vapen för kommunerna, nya sigill för myndigheterna och att granska sådana förslag till varumärken som innehöll heraldiska symboler. Riksarkivet hade under de fem föregående åren tagit ställning till över 200 kommunvapen och enbart år 1954 hade man behandlat 21 statliga sigill.

Då kommissionen tillsattes fick den två huvudsakliga uppdrag. Den skulle bistå arkivet med sakkunnigutlåtanden i sådana heraldiska frågor ”som till sin karaktär är komplicerade eller som har principiell betydelse”. För det andra skulle den förbereda förslag om att ”komplettera den gällande heraldiska lagstiftningen, i synnerhet med tanke på skyddet av vapen”.

Under den tid kommissionen var verksam tillkom flera bestämmelser som fick betydelse för den offentliga heraldiken i Finland. Hit hör framför allt statsrådets beslut om länens vapen (1962) och Finlands historiska landskapsvapen (1963), lagen om Finlands riksvapen (1978) och flagga (1978), förordningen om fritidskosters flaggor (1983) samt statsrådets beslut om ämbetsverkens sigill (1985).

Till den del bestämmelserna gällde antagandet av nya vapen, sigill och stämplars samt flaggor med särmärken stadgades att Riksarkivet skulle ges tillfälle att avge ett utlåtande innan emblemen stadfästes.

Kommissionen ersattes av ett permanent organ, d.v.s. en heraldisk nämnd 1988. Enligt förordningen (FFS 267/1988) tillsattes nämndens ordförande, fyra medlemmar och deras suppleanter av undervisningsministeriet. Först genom den nya arkivförordningen från 1994 (FFS 832/1994) blev nämnden formellt en del av Riksarkivet. Kauko Pirinen, som utnämndes till professor 1961, verkade som först

kommissionens och sedan nämndens ordförande 1969–1994. Därefter har riksarkivarien eller ett arkivråd verkat som nämndens ordförande och medlemmarna utsetts genom beslut av arkiverket.

Beskrivningen av nämndens uppgifter har varit densamma sedan den inrättades 1988. De definieras så att den 1) skall vara Riksarkivets sakkunnigorgan i sådana frågor i vilket arkivet enligt gällande bestämmelser bör ge utlåtanden, 2) vid behov avge utlåtanden i heraldiska frågor till statliga myndigheter, till privata sammanslutningar och enskilda personer, samt 3) också annars följa och främja den heraldiska kulturen samt göra framställningar och ta initiativ i frågor som angår nämndens verksamhetsområde (FFS 267/1988, arkiverkets beslut 1/70/2004).

Nämnden är sammansatt så att den representerar heraldisk forskning och design samt historisk, administrativ och juridisk expertis. Den tillsätts för tre år åt gången och har en ordförande, sex medlemmar samt sex personliga suppleanter. Riksarkivet har under 2000-talet begärt förslag till medlemmar från flera myndigheter och organisationer. Under de senaste åren har Ministeriet för undervisning och kultur, Försvarsministeriet, Museiverket, Finlands kommunförbund, Riddarhuset, Heraldiska Sällskapet i Finland och Finska Historiska Samfundet blivit ombedda att inkomma med förslag som beaktats vid kommitténs sammansättning.

Nämndens sekreterare har sedan den inrättades varit tjänsteman i Riksarkivet. Han förbereder vid sidan av andra uppgifter i arkivet nämndens möten och föredrar de heraldiska ärendena. Nämnden har en rådgivande funktion, vilket innebär att Riksarkivets utlåtanden skrivs efter att nämnden hörts.

Arkivförordningen innehåller inte bestämmelser om vilka slag av ärenden Riksarkivet och dess heraldiska nämnd skall befatta sig med. Arbetet styrs i stället av bestämmelser i bl.a. kommunal- och varumärkeslagen samt i olika speciallagar.

BESTÄMMELSERNA OM VAPEN, SIGILL OCH SPECIALFLAGGOR

Till den offentliga emblem som Riksarkivet yttrar sig om hör framför allt Finlands vapen, kommunvapnen, den evangelisk-lutherska kyrkans vapen, de statliga myndigheternas sigill och stämplor, båtföreningarnas specialflaggor och – med vissa reservationer – de militära truppförbandens flaggor samt landskapsförbundens vapen. Däremot befattar sig Riksarkivet i regel inte med de logotyper eller märken utan heraldiska inslag som används inom den offentliga förvaltningen.

Riksarkivet avger heraldiska yttranden till ministerierna och andra statliga myndigheter. Inrikesministeriet har det allmänna ansvaret för frågor som berör Finlands vapen och flagga. Ministeriet tillhandahåller bl.a. information om flaggkulturen och användningen av statsvapnet.

Den lag om Finlands vapen som antogs 1978 (FFS 381/1978) innehåller vapenbeskrivningen samt ett stadgande om straff för saluföring av vapnet som strider mot beskrivningen.

Bestämmelser om hur vapnet skall användas i statsflaggan, i sigill och stämplor samt i varumärken ingår i särskilda lagar och förordningar. Däremot saknas allmänna anvisningar om hur vapnet skall användas som symbol för de statliga myndigheterna – i annat fall än att det är fråga om sigill och stämplor. Det har särskilt under den senaste tioårsperioden förekommit att myndigheterna låter skapa sin egen variant av emblemet och anpassar det till en grafisk omgivning. Ministerierna och andra myndigheter inhämtar i regel Riksarkivets synpunkter på hur vapnet eller dess emblem utformas, men generella bestämmelser om hur det på ett heraldiskt godtagbart sätt kan anpassas till en grafisk omgivning saknas.

I varumärkeslagen (FFS 7/64 § 14) stadgas särskilt om skydd för Finlands vapen och flagga samt kommunvapnen vid registrering av varumärken. Ett varumärke får inte registreras om i märket utan tillstånd intagits bl.a. statsvapen, statsflagga eller annat statseblem, finskt kommunalt vapen eller internationell, mellanstatlig organisations flagga. Lagen nämner inte landskapsvapnen eller kyrkans vapen. Däremot nämns att varumärken inte kan registreras om de strider mot god sed eller är ägnade att vilseleda allmänheten. Tillstånd att använda Finlands flagga eller vapen i varumärken skall ansökas hos inrikesministeriet, som inhämtar Riksarkivets utlåtande. Ministeriet avgör ärendet genom att

bedöma om den sökande har lagt fram sådana motiveringar som talar för att det statliga vapnet eller emblemet får användas i ett privat varumärke.

Riksarkivet utgår i sina utlåtanden från att användningen av Finlands vapen och flagga eller kommunvapen i samband med marknadsföringen av produkter i regel inte är tillåten. Yttrandena hänvisar till att de nationella symbolerna på enahanda grunder skall kunna användas av alla eller så skall användningen på enahanda grunder vara begränsad. Det har endast i undantagsfall ansetts vara motiverat att låta Finlands flagga ingå i ett registrerat varumärke. En näringsidkare kan utan registrering – genom inarbetning – förvärva ensamrätt till ett varumärke, varvid en eventuell användning av vapen inte kontrolleras.

Lagen om Finlands flagga från 1978 innehåller inte bestämmelser som berör Riksarkivet. Enligt lagen (FFS 380/78) är flaggan antingen nationalflagga eller statsflagga. Den fastställer flaggans proportioner och utseende och fastslår vem som har rätt att använda statsflaggan. Det är inte möjligt att förse flaggan med bitecken annat än i sådana fall som särskilt nämns i lagen. Den som obehörigen använder statsflaggan, försett flaggan med bitecken eller i egenskap av Finlands flagga saluför en flagga som avviker från den i lagen fastställda kan dömas till straff. Färgerna i Finlands flagga har fastställts genom ett särskilt beslut (FFS 827/93).

Efter Finlands självständighet skapades en särskild flagga för de registrerade segelföreningarna, vilken utgick från Finlands nya handelsflagga. Den ersatte den blåvita korsflaggan som varit i bruk sedan 1860-talet och som baserade sig på en rysk förebild (Flodjaktklubben i S:t Petersburg). Den nya flaggan härleddes så att man på det blåa korset anlade ett vitt kors och placerade föreningens särmärke i det övre vita fältet närmast stängen. Flaggans utseende har sedan början av självständighetstiden varit oförändrat.

Förordningen från 1919 fastslog att segelföreningarnas flaggor stadfästes av statsrådet, men innehöll inte någon bestämmelse om att Statsarkivet skulle avge yttrande om särmärket. Då förordningen om flaggorna 1983 förnyades (FFS 292/1983) stadgades att Riksarkivet skall avge ett yttrande om särmärket innan flaggan stadfästes. Innan förslagen skickas till arkivet har de granskats av båtförbundets (Segling och Båtsport i Finland r.f.) flaggkommitté, som har omfattat ståndpunkten att i princip endast heraldiska emblem kan godkännas som särmärken. Heraldiska nämnden granskar märkena och blasoneringen. Det förekommer att både märkenas utformning och beskrivningarna genomgår ändringar i samband med Riksarkivets behandling. Flaggornas särmärken stadfästes av Trafiksäkerhetsverket.

Den lag från 1949 som gav kommunerna rätt att skaffa sig egna vapen kom att få stor betydelse för heraldikens utveckling i Finland. Då intresset för att anskaffa ett vapen samtidigt vaknade ledde det till att samtliga kommuner i landet under den följande tjugoårsperioden antog egna vapen som skapades av olika konstnärer och genomgick en likartad granskningsprocess. Kommunerna sände sina förslag till inrikesministeriet som begärde ett heraldiskt utlåtande av Riksarkivet. Ministeriet stadfäste vapnet efter det att de heraldiska synpunkterna beaktats och vapnet fått en blasonering. På detta sätt stadfästes vapen för över 460 kommuner fram till 1969. En förändring inträffade 1995 då det bestämdes att kommunerna själva godkänner sitt vapen efter att ha inhämtat Riksarkivets utlåtande (FFS 365/1995).

Kommunernas vapen omfattas för närvarande av en bestämmelse i kommunallagen som ger vapnen ett visst skydd av generell karaktär. Enligt lagen från 1995 är det kommunstyrelsen eller någon annan förordnad kommunal myndighet som övervakar hur kommunvapnet används (365/1995 6 §). En följd av de nya bestämmelserna är att det är kommunen som offentliggör det nya vapnet. Riksarkivet för sedan 1995 inget ”register” över nya kommunvapen. Finlands kommunförbund upprätthåller på sina webbsidor ett inofficiellt register i vilket både de vapen som är i officiell användning och de vapen som förlorat sin ställning som officiella symboler presenteras.

Till följd av att den nya lagen om de statliga myndigheternas sigill och stämplars trädde i kraft 2009 tog heraldiska nämnden under detta år ställning till relativt många ärenden av detta slag. Lagen gav samtliga statliga myndigheter rätt att använda vapenemblemet (lejonet) i sina sigill; tidigare hade detta varit förbehållet endast de högsta myndigheterna. Innan en stämpel eller ett sigill som innehåll-

ler en bild eller andra tecken än myndighetens namn eller dess förkortning fastställs skall Riksarkivet ges möjlighet att avge ett utlåtande. Varje ministerium fastställer sina egna sigill och stämplor samt de sigill och stämplor som används av ämbetsverk och inrättningar inom ministeriets förvaltningsområde (FFS 19/2009).

Enligt den lag om evangelisk-lutherska kyrkans vapen som antogs 1986 (FFS 785/86) kan kyrkan och dess stift ha vapen som utarbetas enligt allmänna heraldiska principer. Både kyrkan och stiftet fastställde i samband med den nya lagen sina vapen. Det blev inom kort kutym att biskoparna började använda stiftets vapen som ämbetsvapen, med mitra och kräkla som insignier.

Kyrkostyrelsen tillsatte 2008 en arbetsgrupp för att utarbeta ett förslag till enhetliga bestämmelser för kyrkans vapen, sigill och stämplor. Den omedelbara bakgrunden till att arbetsgruppen tillsattes var att statsrådets beslut om ämbetsverkens sigill från 1985 (185/1985) skulle ersättas av lagen om de statliga myndigheternas sigill och stämplor, vilken alltså inte längre omfattade de kyrkliga emblemen. Arbetsgruppens uppdrag var bl.a. att utarbeta bestämmelser som bidrar till att den kyrkliga heraldiken håller hög nivå och att kyrkans emblem kan användas så att de uttrycker autenticitet.

De förändringar i kyrkolagen som trädde i kraft den 25.5.2012 föreskriver att kyrkan, stiftet och biskoparna har ett vapen och att församlingarna kan anta ett vapen (FFS 249/2012). Vapnet skall utarbetas enligt heraldiska regler och innan det antas skall Riksarkivets yttrande inhämtas. Kyrkans vapen godkänns av kyrkostyrelsen. Stiftens och biskoparnas vapen godkänns av domkapitlet, varefter beslutet underställs kyrkostyrelsen för fastställelse. Församlingarnas vapen godkänns av kyrkofullmäktige eller församlingsrådet och beslutet underställs därefter domkapitlet. Ändringen i kyrkolagen innebär bl.a. att församlingar som tidigare skaffat sig ett inofficiellt vapen kan låta fastställa detta.

Enligt en bestämmelse från 1973 skall försvarsmakten av Riksarkivet inhämta utlåtanden innan nya flaggor för trupperna fastställs. Försvarsmakten har emellertid under senare år i huvudsak internt fastställt de nya enhetsfanorna och andra symboler. Vid krigsmuseet finns en heraldiskt kunnig konstnär som i praktiken deltar i utformningen av symboler och som dessutom är medlem av Riksarkivets heraldiska nämnd. Riksarkivet har under de senaste åren endast i ett fåtal fall tagit ställning till de fanor och emblem som används inom försvarsmakten.

VERKSAMHETEN

Antalet heraldiska utlåtanden och vilka typer av ärenden Riksarkivet tagit ställning till 2007–2011 framgår av tabellen. De utlåtanden det här är fråga om registreras i arkivverkets ärendehanteringssystem. Till Riksarkivet kommer också olika slag av förfrågningar och bildbeställningar beträffande det heraldiska materialet. Antalet är kanske 6–10 utredningar eller bildbeställningar per år och de registreras i ärendehanteringssystemet som en del av de utredningar och beställningar som expedieras av Riksarkivet.

Då det inträffar förändringar i kommunindelningen har städerna och kommunerna möjlighet att antingen anta ett nytt vapen eller att fortsätta att använda något av de vapen som tidigare fastställts och varit i bruk. Av tabellen framgår att Riksarkivet 2007–2009 tog ställning till flera nya stads- eller kommunvapen. Som tidigare nämndes har arkivet till följd av lagändringen 2009 likaså tagit ställning till flera nya stämplor och sigill för statliga myndigheter. Tabellen visar att heraldiska nämnden förbereder Riksarkivets utlåtanden om lagförslag och andra bestämmelser som gäller heraldiken.

Nämnden har genom någon av dess medlemmar eller sekreteraren under de senaste åren varit representerad i flera arbetsgrupper som tillsatts för att utreda heraldiska frågor. Detta gäller t.ex. den arbetsgrupp kyrkostyrelsen tillsatte för att utarbeta ett förslag till ändringar om bestämmelserna om de kyrkliga vapnen och arbetsgrupper som utarbetat rekommendationer för hur landskapsförbundens vapen skall användas och hur man kan använda de kommunvapen som kommit ur officiellt bruk till följd av förändringar i kommunindelningen.

HERALDISK DATABAS OCH DIGITALISERING

Riksarkivets via Internet tillgängliga digitalarkiv innehåller bilder av samtliga stads- och kommunvapen samt de handlingar som tillkommit i samband med att dessa stadfästes fram till 1995. De kommunvapen som antagits efter det att reglerna för vapnens godkännande ändrades finns tillgängliga i den heraldiska databasen på Riksarkivets webbsidor. Förutom de offentliga vapen som antagits ingår i digitalarkivet bilder av några ofullbordade vapenprojekt samt av dokument som belyser närmast stadssigillens och -vapnens historia. Dessutom har c:a 1000 sigill digitaliserats. Det är å ena sidan fråga om de sigill som är publicerade i Reinhold Hausens bok *Finlands medeltidssigill* och å andra sidan fråga om sigill som använts av förvaltningen under Storfurstendömets tid och början av självständighetstiden. Samtliga bilder har hög upplösning och kan kostnadsfritt kopieras från digitalarkivet.

Förutom de ovannämnda heraldiska samlingarna har Riksarkivets ritningar till skyddskårsorganisationens fanor från 1920- och 1930-talet digitaliserats. Skyddskårerna använde delvis landskaps- och stadsvapen som emblem i sina fanor.

I maj 2011 offentliggjorde Riksarkivet en databas med namnet *Europeana Heraldica*. Den omfattade då den offentliggjordes sammanlagt 615 vapen och något över 1000 sigill. Databasen står i förbindelse med Riksarkivets digitalarkiv i vilket högupplösta bilder av vapnen och sigillen finns.

Databasen är försedd med ett mångsidigt sökordssystem, vilket fungerar på flera språk. Databasen utvidgades 2012 i samarbete med de nordiska riksarkiven så att den för närvarande innehåller uppgifter om de nordiska ländernas kommun- och landskapsvapen. *

John Strömberg

RIKSARKIVETS HERALDISKA UTLÅTANDEN 2007–2011

	2007	2008	2009	2010	2011
Utlåtanden om förordningar	1	1	2	1	
Varumärken (Finlands vapen, flagga)	1			1	1
Myndigheternas emblem	1	1			1
Myndigheternas stämplor och sigill	1	3	9	4	3
Kommunvapen	2	7	3		
Båtföreningarnas flaggor	6	3	2	4	5
Truppförbandens fanor Övriga vapen		1			
Missbruk av vapen*	1			1	3
	13	16	16	11	13

* är ej upptagna i Riksarkivets ärendehanteringssystem

NORGE

RIKSARKIVET OG DEN OFFENTLIGE HERALDIKKEN

RETTLIG BAKGRUNN OG ETABLERT PRAKSIS

I Norge finnes det ingen bestemmelser i lov eller forskrift som sier noe om Riksarkivets funksjon som heraldisk myndighet. Derimot er det over lang tid etablert en praksis for at Riksarkivet har slike oppgaver. Det mest karakteristiske trekket ved Riksarkivets heraldiske virksomhet i dag er at arkivet har myndighetsfunksjoner bare i tilknytning til kommuners og fylkeskommuners våpen. Saker som vedrører Riksvåpenet og militær heraldikk ligger med andre ord utenfor Riksarkivets myndighetsområde.

Det rettslige grunnlaget for Riksarkivets og Arkivverkets virksomhet er arkivloven, lov av 4. desember 1992, som trådte i kraft 1. desember 1999. Forskrifter til loven ble fastsatt 11. desember 1998. Både loven og forskriftene begrenser seg til det arkivfaglige feltet, særlig forholdet til statlige, kommunale og private arkivskapere. Heraldikk er ikke berørt.

Andre lover inneholder noen få bestemmelser som angår våpen og flagg. Bestemmelser som utelukkende gjelder riksvåpenet, er ikke tatt med i oversikten nedenfor.

To bestemmelser gjelder *misbruk*:

Straffeloven § 328 inneholder forbud mot ikke godkjent bruk av norsk offentlig våpen. Denne bestemmelsen har kommunene av og til tatt frem når private har brukt et kommunevåpen eller etterligninger av det til kommersielle formål, for eksempel som del av en logo eller et varemerke. Riksarkivet tar ikke på selvstendig grunnlag initiativ til å påtale slike forhold, men vi gir råd hvis kommunene spør oss.

Varemerkeloven § 15 inneholder forbud mot å registrere merke som inneholder offentlig våpen eller noe som er egnet til å oppfattes som slikt, med mindre det er gitt tillatelse. I Norge er det ikke vanlig at heraldiske merker blir registrert som varemerker, og Riksarkivet har aldri hatt noen saker som har involvert varemerkeloven.

For *bruken* av våpen og flagg er det én bestemmelse som har hatt avgjørende betydning. Det finnes en særskilt lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger, lov 29. juni 1933. Her heter det:

”På eller fra kommunenes offentlige bygninger og eiendommer [...] må kun benyttes det i lov av 10. desember 1898 § 1 omhandlede flagg (uten splitt og tunge), det samiske flagget eller av Kongen godkjent by-, herreds- eller fylkesflagg.”

Bakgrunnen for at Stortinget vedtok loven, var at enkelte kommuner hadde begynt å flagge med rødt flagg fra kommunens bygninger 1. mai. Kravet om at kommunens eget flagg skulle være godkjent ved kongelig resolusjon, satte en effektiv stopper for slike politiske markeringer. I realiteten fantes det på dette tidspunktet bare 3–4 godkjente kommunale flagg. Men bestemmelsen viste seg å være fremtidsrettet. Den motiverte kommuner som fikk utarbeidet nytt våpen til å skaffe seg flagg samtidig. Etter annen verdenskrig har det vært fast rutine at kommunene får utarbeidet tegninger til både flagg og våpen når de søker om godkjenning ved kongelig resolusjon. Utsikten til å få flagg og våpen godkjent på høyeste hold har motivert kommunene til fortrinnsvis å velge våpen som svarer til gjeldende heraldiske krav. Dermed har Riksarkivet kommet inn i hver enkelt sak. Helt siden slutten av 1800-tallet hadde

Riksarkivet vært betraktet som faginstans for heraldikk, men loven av 1933 befestet arkivets posisjon som rådgiver for kommuner og departement. Det spesielle er at dette skjedde uten at det var det positive formålet med loven og uten at Riksarkivet var nevnt der.

Dette forholdet har ikke helt unngått oppmerksomhet. På slutten av 1980-tallet kom det opp et internt departementalt forslag om helt å sløyfe den statlige godkjenningen av kommunevåpen. Det ble lagt til side. En offentlig utredning fra 1992 gikk i motsatt retning. Som en detalj her ble det foreslått å erstatte gjeldende lover om flagg med en ny lov om flagg og våpen. Heller ikke dette forslaget ble fulgt opp. I realiteten har både Kommunaldepartementet og Riksarkivet vært tilfreds med den praksis som var etablert.

På hjemmesidene til Kommunal- og regionaldepartementet står det nå følgende:

”En kommune som ønsker å få godkjent eller endret kommunevåpenet, anbefales å ta kontakt med Riksarkivet for veiledning i prosess og heraldiske prinsipper. Riksarkivet er rådgivende instans både for kommunene og for departementet i slike saker.

Etter at kommunen har kommet fram til motiv, har fått utarbeidet originaltegninger av våpenet og dette har blitt kommunestyrebehandlet, sendes søknad om godkjenning av kommunevåpen og flagg til Kommunal- og regionaldepartementet via fylkesmannen. Utskrift av kommunestyrevedtaket og to sett signerte og daterte originaltegninger skal følge med søknaden.

Kommunal- og regionaldepartementet innhenter deretter uttalelse fra Riksarkivet for å få en tilrådning i saken. Dersom Riksarkivet godkjenner originaltegningene, vil Kommunal- og regionaldepartementet utarbeide forslag til en kongelig resolusjon som så behandles av Kongen i statsråd. Så snart kommunevåpenet er godkjent av Kongen i statsråd, vil departementet sende svarbrev til kommunen via fylkesmannen. Det ene settet med originaltegninger returneres til kommunen, mens det andre settet sendes til Riksarkivet for oppbevaring.

Godkjenning av kommuneflagg skjer samtidig med at kommunen får godkjent kommunevåpenet.”

Beskrivelsen er laget i samarbeid med Riksarkivet og gjenspeiler den faste praksis som har vært fulgt i mange tiår. Forslaget til kongelig resolusjon inneholder alltid en blasonering, og i resolusjonsteksten sies det at utformingen kan varieres innenfor rammen av blasoneringen.

Den etablerte praksisen har vist seg å være fleksibel, også på den måten at den ikke har satt noe negativt stempel på kommuner som har valgt våpen som ikke fyller Riksarkivets heraldiske krav. I dag er det bare femten av disse kommunene. Fordi loven bare omhandler flagg, har slike kommuner ingen innskrenkninger i bruken av sine våpen. For eksempel finnes de på veiskilt ved kommunegrensene. Men i dag er det også eksempler på at slike kommuner har tatt flagg i bruk. Fordi dette gjelder få kommuner og er et marginalt problem, har ikke Riksarkivet villet påtale ulovlig flagging, så mye mer som det utvilsomt ville bli en god sak for mediene. I realiteten har loven utspilt sin rolle og blitt en sovende bestemmelse. Men i lang tid har den hatt sin gode heraldiske virkning.

Praksisen som er referert ovenfor, ga Riksarkivet omfattende heraldiske oppgaver, særlig i 1970- og 1980-årene. Etter at alle landets nå 429 (2012) kommuner har tatt i bruk våpen, er Riksarkivets befatning med heraldiske spørsmål redusert til et minimum.

ORGANISERINGEN AV DEN HERALDISKE VIRKSOMHETEN I RIKSARKIVET

Det har aldri eksistert noen heraldisk nemnd i tilknytning til den heraldiske virksomheten i Riksarkivet. Sakene har vært behandlet innenfor Riksarkivets ordinære organisasjon. Så lenge heraldikeren Hallvard Trætteberg var ansatt i Riksarkivet, fulgte heraldikken ham som arbeidsoppgave i de posisjoner han hadde. Fra 1940 var han leder for Yngre avdeling i Riksarkivet, dvs. med ansvar for arkivene etter 1814 og for nye avleveringer. Deretter ble heraldiske spørsmål en oppgave for Eldre avdeling. Fordi saksmengden økte sterkt, ble det opprettet en ny arkivarstilling med heraldikk som arbeidsoppgave. Denne ordningen varte til omkring 1995.

Fra 1981 var Knut Johannessen leder for Eldre avdeling og fikk dermed et overordnet ansvar for

heraldikksakene. Det tok han med seg da han i 1990 ble avdelingsdirektør og leder for den nye Storavdeling 1, som også omfattet Eldre avdeling. Da saksbehandlerstillingen for heraldikk forsvant, overtok Johannessen behandlingen av sakene selv og har hatt denne oppgaven til nå, fra 2010 i stilling som spesialrådgiver.

Når det har vært skrevet brev i Riksarkivet til Kommunaldepartementet med tilråding om at et nytt våpen skal godkjennes ved kongelig resolusjon, har saken vært forelagt riksarkivaren, og brevet har fått hans underskrift. Alle andre saker undertegnes av saksbehandleren.

Så kan man med god grunn stille to spørsmål. For det første: Hva er årsaken til at Riksarkivet i Norge, i motsetning til i de andre nordiske land, har fått et så begrenset ansvarsområde når det gjelder heraldikk? Dernest: Hvordan står det egentlig til med interessen for offentlig heraldikk og for private slektsvåpen i Norge?

Som svar på det første må det sies at ansvarsområdet har vært mer omfattende før. Gjennom en stor del av 1900-tallet hadde Riksarkivet en sentral posisjon som sakkyndig instans for spørsmål om Riksvåpenet. Dette nådde sitt høydepunkt i 1930-årene, da Hallvard Trættemberg tegnet en ny versjon av riksvåpenet og sørget for at våpenet ble blasonert i en kongelig resolusjon i 1937. Det departementale ansvaret for riksvåpenet hadde siden 1905 ligget i Utenriksdepartementet, slik det fremdeles gjør. Riksarkivet var altså sakkyndig organ for dette departementet, på samme måte som arkivet fremdeles er det for Kommunaldepartementet. Med årene opparbeidet Trættemberg en suveren posisjon på den offentlige heraldikkens område. Da han ble pensjonist, fortsatte han i mange år som personlig sakkyndig for Utenriksdepartementet.

Etter at Trættemberg trakk seg tilbake i 1970-årene, valgte departementet å etablere sin egen heraldiske kompetanse, og slik har det fortsatt siden. Men ettersom Riksarkivet har et omfattende materiale i avleverte arkiver og samlinger, får vi historiske spørsmål om riksvåpenet til behandling. Norges Bank har også holdt seg til Riksarkivets kompetanse når det gjelder bruk av rikssymbolene på mynt, og arkivet har kontinuerlig vært medlem av bankens pregkomité.

Utenom riksvåpenet og kommunevåpnene har den nyskapende heraldiske aktiviteten vært lav i den sivile offentlige sektor i Norge. Alle departementene bruker riksvåpenet, det samme gjør hele rettsvesenet og enkelte organer under departementene, for eksempel Arkivverket og Riksarkivet. Stortingets administrasjon og mange underliggende statsorganer bruker ordinære logoer, noen få i kombinasjon med krone. Den norske kirken greier seg med et felles våpen, for øvrig utarbeidet i samråd med Riksarkivet. Bare den militære heraldikken blomstrer og næres av de mange organisasjonsendringene. Det skal være over 250 operative våpen i Forsvaret, men få er kjent utenfor egne rekker. Forsvaret har en intern godkjenning av alle nye våpen.

Kongehuset har ingen differensiert heraldikk. Det finnes ingen personlige våpen. Bare kongens monogram har offisiell status, de andre betraktes som private. Ved behov støtter kongehuset seg i første hånd til Utenriksdepartementet. Når det har skjedd nydannelser med heraldisk tilsnitt innenfor det beskjedne norske ordensvesenet, har Utenriksdepartementet medvirket ved utformingen.

Blant privatpersoner forekommer selvsagt våpen, både i eldre slekter og i spredte tilfeller som nyskapte våpen. Men bruken er for det aller meste lite synlig.

Den aktuelle heraldiske situasjonen i Norge skyldes utvilsomt historiske og sosiale betingelser som er spesielle for dette landet. Etter århundrer med selvstendighet kom et langt tidsrom da kongemakten ikke var til stede i landet. Dermed manglet utgangspunktet og drivkraften for heraldisk aktivitet. Det ble nesten ikke skapt offentlig heraldikk i Norge i 500 år, mellom 1400 og 1900. Den sosiale strukturen i befolkningen lå heller ikke til rette for heraldisk utfoldelse. Adelen var fåtallig og gjorde seg lite synlig ved byggevirksomhet og utsmykning, og borgerskapets heraldikk begrenset seg til signeter og merker på enkelte gjenstander. Renessansens og barokkens heraldikk har dermed satt få spor etter seg i Norge.

Med nasjonalromantikken midt på 1800-tallet søkte man tilbake til heraldiske levninger fra selvstendighetsperioden i middelalderen. Dette forklarer at riksvåpenet ble tilbakeført til middelalderstil,

og denne prosessen skapte igjen forbilde for annen ny heraldikk, særlig kommunevåpnene. I det norske samfunnet i dag, preget av egalitære holdninger, er det stor oppslutning om riksvåpenet og kommunevåpnene, men liten interesse for annen heraldikk.

WEBSIDER OM HERALDIKK OG DIGITALISERING AV VÅPEN

Eldre websider

Fra 1998 har Riksarkivet hatt en presentasjon av norske kommunevåpen på sine websider. Den har vært kategorisert som en utstilling, men i formen har den heller lignet en rikt illustrert artikkel. Presentasjonen baserer seg på en utstilling av kommunevåpen i Riksarkivet og et fyldig hefte som ble utgitt samme år: Kunst med kongelig resolusjon. Kommunevåpen i Riksarkivet gjennom hundre 1898–1998 (Riksarkivaren, skriftserie 5).

Hovedtemaer i web-presentasjonen har vært å vise de historiske utviklingslinjene i den norske kommunale heraldikken og forklare den heraldiske systematikken. Men fremstillingsformen bærer sterkt preg av at den er blitt til på et meget tidlig stadium i formidling av arkivinformasjon på web.

Ny presentasjon av heraldikk

En ny presentasjon av heraldikk er under arbeid. Den skal etter planen plasseres på websidene som en temapresentasjon, under overskriften Interessert i. Presentasjonen får overskriften Heraldikk – mest om kommunevåpen. Det er to målgrupper for presentasjonen: 1) kommunene selv og 2) alminnelig interesserte brukere.

Pr. 01.04.2012 er teksten ferdig. Presentasjon vil få ca. 100 illustrasjoner, et flertall av dem vil være kommunevåpen.

Disposisjonen i hovedtrekk ser slik ut:

Heraldikk	Farger og konturer i våpnene
Internasjonalt perspektiv	Flagg og segl
Heraldikk i Norge	Hvordan har kommunene fått våpen?
Heraldisk materiale i Riksarkivet	Regler for bruk av kommunevåpen
Kommunevåpen	Historisk oversikt
Alle norske kommunevåpen	Det begynte med bysegl
Hva har bestemt valget av våpenmotiv?	Riksarkivet kommer inn i bildet
Utformingen av motivene i kommunevåpnene	Nye regler på gammelt grunnlag
Ett motiv, to farger	Hver kommune sitt våpen
Flatestil og forenkling	Ofte stilte spørsmål om kommunevåpen
Våpenbeskrivelse	Riksvåpenet
Våpenmotivene	Andre våpen
Heraldiske figurer	Militær heraldikk
Alminnelige figurer	Den norske kirkes våpen
Sammensatte våpenmotiver	Slektsvåpen

Digitalisering av våpen

Gruppen *Alle norske kommunevåpen* er tenkt som en database med bl.a. bilder av alle våpen. Kravspesifikasjon til basen er ennå ikke utarbeidet. Riksarkivet har originaltegninger av nesten alle norske kommunevåpen og dessuten et betydelig antall tilhørende flagg og segl. Alle disse tegningene, mer enn 1000 til sammen, skal digitaliseres, men arbeidet er ikke begynt. Vi tar sikte på gjøre arbeidet i år, og vi antar at oppgaven skal gjennomføres fylke for fylke. Det er 18 fylkeskommuner og for tiden 429 kommuner.

Basen vil etter planen være en presensbase, det vil si at bare kommunevåpen som er i bruk, blir søkbare. Men det gis informasjon om kommunevåpen som er gått ut av bruk. De vil utgjøre mellom 20 og 30.

Det første bildet brukerne kommer til, vil ikke være en originaltegning, men en lavoppløst ”standardtegning”, hentet fra *Store norske leksikon* i nettoutgave. Vi har innhentet brukstillatelse fra redaksjonen for leksikonet.

En skisse for felt i databasen ser for øyeblikket slik ut:

- Navn og nummer på kommune og fylkeskommune
- Standardtegning, med lenke til 1) originaltegning våpen, 2) originaltegning flagg, 3) originaltegning segl og 4) kommunens egen bruksversjon, hvis denne avviker synlig fra standardtegningen
- Våpenbeskrivelse (blasonering), søkbar på ord. Ekstra søkeord legges til ved behov.
- Godkjenningsdato
- Navn på tegner
- Mer om våpenet (kort tekst som forklarer valget av våpen). I dette feltet gir vi også opplysninger om våpen som er gått ut av bruk på grunn av kommunesammenslåinger.

Ved å plassere databasen inne i nettpresentasjonen mener vi at vi legger til rette for at brukerne kan finne mest mulig informasjon på ett sted. På denne måten vil også brukerne selv finne svar på en del av de spørsmålene de ellers retter til Riksarkivet. I nærmeste fremtid har Riksarkivet ikke planer om å digitalisere mer materiale av heraldisk karakter.

Vi antar at alle opplysninger som aktuelle for Europeana Heraldica, vil komme med i databasen, og at det vil bli en enkel sak å eksportere dem. ❁

Knut Johannessen

ISLAND

DE HERALDISKE FORHOLD I ISLAND OG ISLANDS NATIONALARKIV

I følge den islandske lovgivning har Islands Nationalarkiv ingen rolle vedrørende det islandske våben, undtagen den at Nationalarkivet opbevarer en del dokumenter fra den statslige administration, som kaster lys på det islandske våben og dets historie. Derfor har arkivet fået i tidernes løb henvisninger angående våbenmærket og dets historie.

Island blev selvstændigt rige, da man stiftede republik i landet året 1944, og løsrev sig fra Danmark. Da blev der vedtaget lov om det islandske flag. Loven kaldtes „Lög um þjóðfána Íslendinga, nr. 34, 17. júní 1944“ og blev vedtaget under højtidlighederne på Þingvellir da republikken blev oprettet. Denne lov handlede kun om flaget. Samme dag blev udstedt en præsidentlig resolution om Islands våbenmærke: „Forsetaúrskurður um skjaldarmerki Íslands, nr. 35, 17. júní 1944.“

Ved ændring af loven om flaget fra 17. juni 1944, i året 1998, blev Islands våbenmærke (det statslige) inddraget i loven om flaget og der efter hedder loven „Lög um þjóðfána Íslendinga og ríkisskjaldarmerkið nr. 67, 12. júní 1998“, d.v.s. lov om Islendingernes flag og rigsvåben. I den første lov om flaget fra 1944 havde justitsministeriet tilsyn med flagets brug. Ved lovændringen i 1998 blev tilsynet med brug af flag og våben overført til statsministeriet.

Der er ikke lang tradition for kommuner at bruge våbenmærke i Island. Det er først i begyndelsen af 1900-tallet, mest omkring Altingets 1000 års jubilæum, at kommuner bliver interesseret i at identificere sig med et våben. Kommunevåben er først omtalt i lovgivningen i loven om kommuneforvaltningen i året 1986, „Sveitarstjórnarlög nr. 8, 18. apríl 1986“. Året 1992 blev udstedt almindelige regler om kommunevåben (nr. 74, 17. februar 1992, Isl. Statst. B) med henvisning til loven fra 1986.

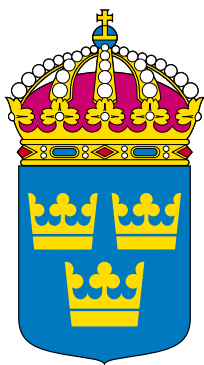
Loven om kommuneforvaltningen blev revideret i 1998, „Sveitarstjórnarlög nr. 45, 3. júní 1998.“ Og året efter blev udstedt et nyt reglement om kommunevåben (112/1999)¹. Da hørte kommunerne under socialministeriet. Ifølge loven skal alle våbenmærker registreres hos Einkaleyfastofan (det islandske Patent Bureau) som også registrerer varemærker, patenter og design. Bureauet skal kontrollere om våbenmærker overholder kravene i loven og reglementet. De våbenmærker som ikke opfylder kravene kommer ikke med i registeret. Se registret: <http://www.els.is/merki/byggdarm/byggdamerkjaskra/>. Registret indeholder nu (jan. 2012) 20 våbenmærker. Der findes flere våbenmærker som er i brug men antagelig opfylder de ikke kravene og er derfor ikke registrerede eller de har været vedtaget før, da socialministeriet havde med sagen at gøre.

I forbindelse med Arkivernes Dag i 2005 samlede Islands Nationalarkiv oplysninger om statsvåbenmærket og oplysninger om de kommunale våbenmærker fra kommunerne. Billeder af våbenmærkerne og oplysninger om forfatterne (og billeder af gamle laksegl) blev lagt ud på hjemmesiden: http://www.skjaladagur.is/2005/svfelog_01.html. I alt 64 kommuners våbenmærker findes på denne hjemmeside, opdelt efter landsdele. Siden har kommuner været forenede og våbenmærker blevet ændret og andre været nedlagt. Arkivets hjemmeside med kommunale våbenmærker har ikke været opdateret siden 2005.

Ovennævnte viser at formelt og reelt står Islands Nationalarkiv udenfor heraldikken. Arkivets deltagelse i en digital publicering på nettet behøver tilladelse fra de ansvarlige myndigheder. *

Eiríkur G. Guðmundsson

¹ Se: <http://www.reglugerd.is/interpro/dkm/WebGuard.nsf/58b439f05a7f412f00256a07003476bc/5e4542403d0c3a7500256a080030ed06?OpenDocument>

SVERIGE

RIKSARKIVETS HERALDISKA VERKSAMHET

REGELVERKET

I förordningen (2009:1593) med instruktion för Riksarkivet föreskrivs att myndigheten har hand om statens heraldiska verksamhet och ska särskilt se till att vapen eller heraldiska emblem som syftar på staten eller statsmyndigheterna utförs i enlighet med heraldiska normer. Riksarkivet ska också verka för att bestämmelser om Sveriges flagga följs. Vidare meddelas att Riksarkivet på kommunernas uppdrag får upprätta förslag till kommunala vapen och genomföra utredningar om sådana vapen. Slutligen får Riksarkivet också göra andra utredningar och vidta andra åtgärder på det heraldiska området. Riksarkivets uppdrag för kommuner och myndigheter inom det heraldiska området är avgiftsbelagda och ska ersättas med full kostnadstäckning.

I myndighetens instruktion meddelas också att det vid Riksarkivet ska finnas en nämnd för heraldisk verksamhet (Heraldiska nämnden), som består av riksarkivarien (ordförande) och tre andra av regeringen utsedda ledamöter med personliga ersättare. Heraldiska nämnden ska lämna yttranden till Riksarkivet i ärenden om antagande av kommunala vapen och rörande lilla riksvapnet, om detta ska användas som myndighetsvapen. Riksarkivarien kan också bestämma att i nämnden ta upp andra heraldiska frågor och frågor om Sveriges flagga.

Riksarkivets egen instruktion har nyligen genomgått en modernisering, men mycket av regelverket på heraldikens område är föråldrat och i behov av en modern översyn med anpassning till dagens samhälle. Regelverkets stomme utgörs av tre lagar, nämligen lag (1970:498) om skydd för vapen och officiella beteckningar, lag (1982:268) om Sveriges riksvapen samt lag (1982:269) om Sveriges flagga. Till dessa lagar fogas en kungörelse (1973:686) om registrering av kommunala vapen, en förordning (1976:100) om vissa officiella beteckningar samt en förordning (1983:826) med riktlinjer för färgnyanserna i Sveriges flagga.

Lagen (1970:498) om skydd för vapen och officiella beteckningar, här benämnd vapenskyddslagen, är av central betydelse för statens heraldiska verksamhet. Lagen syftar till att förhindra användningen av statsvapen, statsflagga, andra statssymboler eller kommunala vapen i näringsverksamhet. De får inte utan tillstånd användas i varumärke eller annat kännetecken för varor eller tjänster och detsamma gäller för vapen, flaggor och symboler som är förväxlingsbara med de officiella. För statsvapnet (= riksvapnet) är användningen ytterligare begränsad genom att det i näringsverksamhet endast får användas som kännetecken.

För de kommunala vapnen gäller lagskyddet endast om vapnet är registrerat av Patent- och registreringsverket (PRV) och sådan registrering får endast ske om Riksarkivets heraldiska nämnd har yttrat sig över vapnet. I en särskild kungörelse (1973:686) regleras hur en vapenregistrering går till och att det är PRV som är registreringsmyndighet.

Vapenskyddslagen omfattar också FN:s och IAEA:s emblem. Den som med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot nämnda bestämmelser kan dömas till böter.

Lagen (1982:268) om Sveriges riksvapen är kortfattad och innehåller endast tre paragrafer där det i

den första fastställs att Sverige har två riksvapen, dels det stora, som samtidigt är statschefens personliga vapen, och dels det lilla. Dessa är bägge symboler för svenska staten och stora riksvapnet bör endast om det finns särskilda skäl användas av andra än statschefen, riksdagen, regeringen, departementen, utrikesrepresentationen och försvarsmakten. I den andra respektive tredje paragrafen ges en verbal beskrivning (blasonering) av stora respektive lilla riksvapnet. Slutligen meddelas att även tre öppna kronor ordnade två över en utan krönt sköld ska betraktas som lilla riksvapnet och att myndigheter som vill använda lilla riksvapnet med tillägg av andra emblem som symboliserar myndighetens verksamhet bör inhämta Heraldiska nämndens yttrande.

Lagen (1982:269) om Sveriges flagga är trots sina fyra paragrafer ännu mer kortfattad. De första tre paragraferna definierar flaggans färg och proportioner: flaggan är blå med ett gult kors och kan vara tvärskuren eller tretungad. I en kompletterande förordning (1983:826) har färgnyanserna fastställts med beteckningar enligt Natural Colour System (NCS). Lagens sista paragraf reglerar användningen av de bägge varianterna av flaggan. Den tretungade är förbehållen statschefen, kungahuset och försvarsmakten, medan den tvärskurna flaggan ska användas i alla andra sammanhang. Slutligen meddelas att flaggan inte får förses med märken, bokstäver eller andra tecken. I denna lag finns sålunda inga bestämmelser om vimplar eller om flaggans handhavande.

Förordningen (1976:100) om vissa officiella beteckningar har liksom vapenskyddslagen (1970:498) en central roll i handläggningen av den statliga heraldiken. I denna förordning regleras hur tillstånd till användning av svensk officiell beteckning, dvs vapen för staten, länen, landskapen och kommunerna ska sökas. Märk väl att det är endast om avsikten är att använda en officiell beteckning i näringsverksamhet, som ett tillstånd krävs. En sådan ansökan om tillstånd prövas av Patent- och registreringsverket (PRV) om det gäller statsvapen, statsflagga, statseblem eller annan officiell beteckning som syftar på staten. Motsvarande ansökan och prövning görs av länsstyrelsen om det gäller vapen eller beteckning för landskap, län eller härad. Kommunfullmäktige har på motsvarande sätt ansvar för prövningen av ansökningar som gäller kommunens vapen. Även vapen och beteckningar som är förväxlingsbara med de officiella omfattas av dessa bestämmelser.

Ansökan ska göras skriftligen och den myndighet som prövar ansökan ska inhämta Riksarkivets yttrande. Ansökan får inte bifallas utan Riksarkivets yttrande, om den inte uppenbarligen saknar heraldiskt intresse. För ett sådant yttrande erlägger den som ansökt en avgift om 600 kronor till Riksarkivet. I sista paragrafen meddelas att även PRV tar ut en avgift för prövningen och att såväl PRV:s som länsstyrelsens beslut kan överklagas hos regeringen. I en bilaga till förordningen är alla de mellanstatliga organisationers flaggor och emblem förtecknade som åtnjuter samma lagskydd som de svenska officiella beteckningarna.

ORGANISATION OCH VERKSAMHET

Riksarkivets uppdrag omfattar sålunda det offentliga Sverige, dvs heraldik för stat, myndigheter och kommuner, medan hela den kyrkliga och privata sidan av heraldiken lämnas utanför. För att lösa uppdraget finns på Riksarkivet sedan 1953 en statsheraldiker, som ersatte den tidigare riksheraldikern som var chef för det då nedlagda Riksheraldikerämbetet, och en heraldisk konstnär. Den sistnämnde har en halvtidstjänst och sedan 2010 finns även en biträdande statsheraldiker på en annan halvtidstjänst.

Heraldiken var viktig vid Vasakungarnas hov och i 1620 års kansliordning anges att en av sekreterarna ska ha ansvar för den heraldiska verksamheten, som då och långt framöver bestod av att komponera vapen för nya städer och adlade personer. En riksheraldiker är känd sedan 1700-talets mitt och en instruktion för hans ämbete fastställdes 1813. Kärnan i denna instruktion fortlever i dagens regelverk.

För att beskriva Riksarkivets heraldiska verksamhet idag har en statistik över en femårsperiod (2006–2010) sammanställts i tabell 1. Där redovisas dels de olika ärendekategorierna och dels de olika motparterna, för att på så sätt få en bild av Riksarkivets omvärld. Underlaget är alla ärenden, som under denna period har diarieförts i dossier 61 (heraldik) i Riksarkivets eget ämbetsarkiv. I genomsnitt

expedieras 220 ärenden per år, vilket grovt räknat ger ett expedierat ärende per arbetsdag. Ett ärende kan i denna statistik vara stort eller litet: en enkel fråga om rätt kulör i ett kommunvapen likaväl som en komposition och modellritning till ett nytt vapen för ett militärt förband. Trenden är en ökande ärendemängd: 2006 expedierades 191 ärenden och 2010 var siffran 266. Förutom dessa skriftligen expedierade ärenden hanteras en minst lika stor mängd förfrågningar direkt per telefon eller vid personligt möte i forskarexpeditionen.

Ungefär 70 % av ärendena handlar om förfrågningar och granskningar, medan återstoden är bildbeställningar av olika slag. Det handlar dels om bilder av sigill och modellritningar till vapen i Riksarkivets samlingar och dels om modellritningar till nya vapen. Den sistnämnda kategorin är den intressantaste och mest arbetskrävande, men utgör knappast mer än 6 % av hela ärendemängden. Riksarkivet levererar normalt 10–15 digitala modellritningar till nya vapen, flaggor och emblem per år. De största beställarna är Försvarsmakten och andra statliga myndigheter. De nya vapnen publiceras efterhand på Riksarkivets hemsida och i myndighetens årsbok. På hemsidan finns också en beställningsfunktion, där modellritningar till samtliga vapen för landskap, län och kommun kan beställas för en ringa kostnad.

Förfrågningarna domineras av ärenden som rör de lagskyddade statssymbolerna kunglig krona, riksvapen och flagga. Det är då ofta fråga om tillstånd till användning i näringsverksamhet, och på detta område tar Riksarkivet emellanåt även egna initiativ för att påtala missförhållanden. Nästa större ärendekategori är alla de förfrågningar som rör kommunernas vapen och flaggor. Det kan handla om hur och av vem vapnen får användas, men också om granskningar av nya versioner av vapnet, gjorda av andra än Riksarkivets heraldiske konstnär. Förfrågningar om myndigheternas och Försvarsmaktens vapen och emblem är andra viktiga ärendekategorier. I den stora posten Övriga ärenden ingår framför allt förfrågningar som gäller identifiering av vapen från alla tidsperioder och i alla upptänkliga former: i sigill och på dokument, målningar, glas, porslin, möbler och annat. Denna typ av förfrågningar hör inte till Riksarkivets myndighetsutövning, men är en del av den informationservice som myndigheten tillhandahåller allmänheten.

Hur ser då omvärlden ut? Vem eller vilka är det som efterfrågar Riksarkivets heraldiska kompetens? Svaret är att hälften av alla ärenden kommer från företag och privatpersoner, medan myndigheter (förutom de nedan särskilt omnämnda) och kommuner står för ungefär en fjärdedel och Kungl. Hovstaterna, länsstyrelserna, Försvarsmakten, Patent- och registreringsverket samt utländska motparter tillsammans står för ungefär en fjärdedel. De företag som Riksarkivet har kontakt med i heraldiska ärenden är ofta designbyråer som av myndigheter eller kommuner har fått i uppdrag att göra en ny logotyp eller grafisk profil och i det arbetet har stött på ett vapen eller en statssymbol och då behöver vägledning. Designbyråerna saknar i allmänhet heraldisk kompetens och det är beklagligt att myndigheter och kommuner i så hög grad förlitar sig på dessa, istället för att direkt gå till Riksarkivets heraldiska enhet och dra nytta av dess kompetens inom heraldik och design. Patentbyråer som företräder företag i varumärkesärenden är en annan viktig motpart. Dessa ärenden når Riksarkivet oftast i form av en remiss från Patent- och registreringsverket när det fått in en varumärkesansökan med innehåll av statssymboler. Riksarkivets roll är då att pröva om varumärket är förväxlingsbart med någon av de lagskyddade statssymbolerna. På motsvarande sätt är Riksarkivet remissinstans åt länsstyrelserna för deras beslut angående användningen av vapen för landskap och län.

Kommunernas och myndigheternas förfrågningar handlar mest om hur vapnet skall vara utformat och om vem som har rätt att använda det. Det sistnämnda gäller framför allt kommunerna, som många gånger har en överdriven tro på sin exklusiva rätt till användningen av vapnet. I gällande regelverk är det, som påpekats ovan, endast i näringsverksamhet som kommunen kan kräva tillstånd till användning av vapnet. I kontakterna med Kungl. Hovstaterna handlar förfrågningarna om användningen av stora riksvapnet och den kungliga kronan.

Kontakterna med Försvarsmakten går genom Högkvarteret och Försvarets traditionsnämnd. Den militära heraldiken är reglerad i Försvarsmaktens interna bestämmelser på så sätt att ett förband anholder hos Högkvarteret om att få sig tilldelat ett vapen, fana eller annat märke. Efter Högkvarterets

positiva beslut uppdras åt Försvarets traditionsnämnd att i samråd med förbandet och Riksarkivet ta fram en modellritning till det nya vapnet eller märket. Efter förbandets och traditionsnämndens godkännande av Riksarkivets modellritning fastställs vapnet av Högkvarteret.

I den stora mängden förfrågningar från enskilda och från utlandet handlar det om alltifrån akademiska forskare till skolungdomar och ämnena varierar stort. Den vanligaste frågan är dock identifiering av ett historiskt heraldiskt vapen. Bland de utländska förfrågningarna dominerar de som kommer från Finland och Tyskland.

HERALDISKA NÄMNDEN OCH UTÅTRIKTAD VERKSAMHET

Inledningsvis nämndes att det enligt regelverket vid Riksarkivet ska finnas en Heraldisk nämnd som ska yttra sig i vissa, bestämda ärenden. Förutom riksarkivarien, som är ordförande, och statsheraldikern, som är sekreterare, består nämnden av tre ledamöter med personliga ersättare. Dessa är utsedda av regeringen och representerar juridisk, konstnärlig och antikvarisk expertis. Nämnden sammanträder vid behov, dock normalt två gånger årligen, och till dessa sammanträden adjungeras också Riksarkivets heraldiske konstnär, chefsjurist och ett arkivråd.

För att beskriva nämndens verksamhet har en statistik för femårsperioden 2006–2010 sammanställts i tabell 2. Det framgår där tydligt att merparten av ärendena under denna period har handlat om varumärken. Dessa ärenden remitteras från Patent- och registreringsverket, när det får in ansökningar med en önskan att infoga någon form av offentlig symbol i varumärket. Tillstånd till detta ges i princip bara till statliga myndigheter och organisationer med statlig anknytning. I några fall har nämnden, efter begäran från utlandet, gjort invändningar mot användningen av utländska statssymboler i svenska varumärken. Nämnden har också haft tillfälle att yttra sig över förslag till nya kommunvapen och nya myndighetsvapen.

Riksarkivarien kan välja att ta upp även andra ärenden och nämnden hålls genom sina sammanträden ajour med utvecklingen inom den offentliga heraldiken. Några större och mera spektakulära ärenden under denna period har varit arbetet med den heraldiska dekorationen av talarstolen i Riksdagens plenisal och nämndens kritiska yttrande över ett förslag att inom Försvarmakten slopa alla förbandens heraldik till förmån för en gemensam logotyp.

Riksarkivets heraldiska kompetens är efterfrågad i en rad andra sammanhang och statsheraldikern är därför ledamot i Rikskommittén för Sveriges nationaldag, Riksbankens beredningsgrupp för utformningen av sedlar och mynt, Försvarets traditionsnämnd och Sveriges nationalkommitté för genealogi och heraldik. I den utåtriktade verksamheten ingår också offentliga föreläsningar runt om i landet och deltagande i de internationella heraldiska konferenserna. ✿

Henrik Klackenborg

Tabell 1
RIKSARKIVETS HERALDISKA ÄRENDEN: (DOSSIER: 61) UNDER 2006–2010

Motpart Ärende	Kungl. Hovstaterna	Myndigheter (övriga)	Läns- styrelser	Försvars- makten	Patent- verket	Kommuner	Företag & enskilda	Utlandet	Summa
Riksvapen, kronor & statseblem	7	23	4	1	38	1	90	17	181 (16,2%)
Flaggan & flaggning		6		1	6	1	45	8	67 (6,0%)
Myndighetsvapen & emblem		37	3		2	1	13		56 (5,0%)
Läns & landskaps- vapen		3	20		12	2	25	3	65 (5,8%)
Försvarsmaktens vapen, fanor & emblem		1		28	1		12	5	47 (4,2%)
Kommunvapen & flaggor		5			2	78	71	6	162 (14,6%)
Bildbeställningar	1	25	2	4		45	158	28	263 (23,7%)
Nya vapenritningar	3	19	1	20		4	15		62 (5,6%)
Övriga ärenden		26		2		3	142	36	209 (18,8%)

1112
(100,0%)

Tabell 2
HERALDISKA NÄMNDENS YTTRANDE 2006–2010
ENLIGT SFS 1970: 498, 1976: 100 & 1982: 268

	2006	2007	2008	2009	2010	Summa
Riksvapen	1	1	2			4
Myndighetsvapen & emblem	1	2		1	4	8
Landskapsvapen			1			1
Kommunvapen	2	4	1			7
Varumärken med krona	1	1		5	1	8
med riksvapen	1			2	4	7
med kommunvapen	1					1
med flagga		2		2		4
Utländska statseblem		2			1	3

EN JÄMFÖRANDE SAMMANFATTNING

De bestämmelser och traditioner som omger den offentliga heraldiken i de nordiska länderna har formats under lång tid. Inom det svenska riket uppstod redan under 1700-talet ett riksheraldikerämbete, vars innehavare befattade sig med både privata och offentliga heraldiska emblem. Mot slutet av 1800-talet började riksarkiven i allt högre grad betraktas som sakkunnigmyndigheter inom heraldiken. I Danmark fungerade en ämbetsman med anknytning till Riksarkivet vid denna tid som heraldisk rådgivare. Ett heraldiskt ämbete i egentlig bemärkelse uppstod 1935 då en av arkivets tjänstemän utnämndes till heraldisk konsulent. I denna egenskap var han emellertid formellt underställd Statsministeriet. Under åren 1954–84 var uppdraget placerat utanför arkiverket, först därefter överfördes tjänsten formellt till Riksarkivet. I Sverige integrerades riksheraldikerämbetet i Riksarkivet 1953 och omvandlades då till ett statsheraldikerämbete.

Riksarkiven i Danmark, Finland, Norge och Sverige har i varierande utsträckning fått myndighetsfunktioner på heraldikens område. Islands Nationalarkiv har under självständighetstiden bl.a. tagit initiativ för att dokumentera den heraldiska kulturen inom landet.

De nordiska riksarkivens uppgifter och befogenheter har definierats på olika sätt. Detta sammanhänger med att också andra myndigheter handhar heraldiska uppdrag. Ett gemensamt drag för arkiven är att de befattar sig med den offentliga heraldiken, d.v.s. emblemen för stat, myndigheter och kommuner. För riksarkiven i Danmark, Finland och Sverige finns bestämmelser om riksarkivens heraldiska myndighetsuppgifter i de bestämmelser som styr arkiverksamheten och i varierande utsträckning i de lagar och bestämmelser som gäller de offentliga vapnen. Riksarkivet i Norge har myndighetsuppgifter i fråga om kommunvapnen. Islands Nationalarkiv handlägger inte frågor som har med statens vapen att göra, men förvarar på samma sätt som de övriga arkiven dokument som belyser vapnets historia och användning.

Riksarkiven i Danmark och Sverige behandlar ett förhållandevis stort antal ärenden som gäller de statliga myndigheternas bruk av riksvapnet och kungakronan. De två riksarkivens heraldiska verksamhet inkluderar de militära emblemen. Riksarkivet i Norge fungerar i viss utsträckning som heraldisk sakkunnigmyndighet, men frågor rörande statsvapnet handläggs i huvudsak av utrikesministeriet medan försvarsmakten fastställer sina egna emblem. I Finland fungerar riksarkivet som sakkunnigmyndighet i heraldiska frågor. Detta innebär att riksarkivet tillfrågas om användningen av riksvapnet inom statsförvaltningen och att det avger yttranden till inrikesministeriet om införandet av vapnet och flaggan i varumärken. Finland saknar emellertid övergripande bestämmelser om användningen av statsvapnet. De militära emblemen i Finland fastställs i huvudsak inom försvarsmaktens organisation.

Om en statlig myndighet i Danmark själv låter utforma riksvapnet eller kungakronan är man tvungen att inhämta riksarkivets godkännande. Detta innebär att riksarkivet har det övergripande ansvaret för att myndigheterna använder vapnet och kronan på ett heraldiskt godtagbart sätt.

Enligt instruktionen för Riksarkivet i Sverige har detta ett övergripande ansvar för statens heraldiska verksamhet. Det ska särskilt se till att vapen eller heraldiska emblem som syftar på staten eller statsmyndigheterna utförs i enlighet med heraldiska normer. Ett motsvarande övergripande ansvar för statens heraldiska verksamhet finns inte formulerat för riksarkiven i Finland, Norge eller Island.

Samtliga nordiska riksarkiv handlägger ärenden rörande kommunernas vapen. De granskar att vapnen följer de heraldiska reglerna och fastställer en blasonering. Samtidigt finns det viktiga skillnader mellan länderna i fråga om hur vapnen fastställs och registreras. I Sverige ansöker kommunerna om registrering hos Patent- och registreringsverket av de vapen de önskar få antagna. Registreringen för-

utsätter att kommunen har inhämtat Riksarkivets yttrande och att vapnet från heraldisk synpunkt kan accepteras. Riksarkivet kan tillsammans med kommunerna utarbeta förslag till vapen och står till tjänst med rådgivning, omarbetning och nyteckning av heraldiska vapen. Registreringen i samverkan med vissa särskilda bestämmelser förhindrar att vapnen utan tillstånd används i näringsverksamhet och att användningen av vapnen missbrukas.

I Norge är det kommunal- och regionaldepartementet som har ansvaret i den process som leder till att kommunens vapen och flagga godkänns av statsrådet genom kunglig resolution. Den heraldiska granskningen av vapenförslagen utförs av Riksarkivet. Även i Danmark genomför Riksarkivet den heraldiska granskningen av kommunernas vapen och sigill, varefter de kan registreras i ett särskilt kommunvapenregister som upprätthålls av Patent- och Varumärkesstyrelsen. Eftersom ett vapen enligt bestämmelserna inte kan registreras om det inte följer heraldiska principer är det i praktiken Riksarkivet som har ansvaret för godkännandet av vapnen.

I Finland låter kommunerna utföra förslagen till sina vapen, ofta genom en tävling som anordnas bland ett antal särskilt inbjudna konstnärer. Därefter inlämnas förslagen till Riksarkivet och dess heraldiska nämnd som granskar utförandet och blasoneringen. Kommunen fastställer därefter själv sitt vapen. Någon officiell registrering av de vapen kommunerna antagit förekommer inte i Finland.

RIKSARKIVENS HERALDISKA VERKSAMHET

De nordiska riksarkivens heraldiska verksamhet är organiserad på olika sätt. I Sverige omvandlades riksheraldikerämbetet 1953 till ett statsheraldikerämbete. Vid Riksarkivet finns en heraldisk nämnd som består av riksarkivarien och tre av regeringen utsedda ledamöter med var sin personlig suppleant. Statsheraldikern verkar som föredragande i nämnden, som bl.a. avger yttranden till Riksarkivet. Vid arkivet finns en heraldisk konstnär som utformar vapen och heraldiska emblem samt numera även en biträdande statsheraldiker.

Vid Riksarkivet i Danmark sköts handläggningen av de heraldiska ärendena av en ämbetsman som är specialiserad på detta område. Arkivets heraldiska verksamhet har i princip varit organiserad på samma sätt under lång tid. Vid arkivet finns inte någon heraldisk nämnd.

I anslutning till Riksarkivet i Finland har sedan mitten av 1950-talet funnits en heraldisk nämnd. Riksarkivarien verkar som ordförande, sekreterare är en av tjänstemännen i arkivet som föredrar de heraldiska ärendena vid sidan av andra tjänsteuppdrag. Nämnden är sammansatt så att den har kontakter till statsförvaltningen, kommunförbundet, universitetet, de heraldiska organisationerna och centralen för de inhemska språken. Den heraldiska verksamheten har sedan länge varit organiserad så att en av tjänstemännen i arkivet haft ansvar för de heraldiska frågorna.

I Norge och Island handläggs de heraldiska frågorna vid sidan av andra ärenden av en tjänsteman i arkivet. *

PROBLEM OCH ÅTGÄRDER

Den nordiska jämförelsen har visat att det trots skillnader i det heraldiska arbetets regelverk och organisation finns vissa gemensamma problem som vi avslutningsvis vill fästa uppmärksamheten på. Förenklat uttryckt finns det två områden där åtgärder skulle kunna få stor betydelse för förvaltningen av det heraldiska kulturarvet i våra länder. Det gäller å ena sidan *heraldikens plats i statsförvaltningen och å den andra heraldikens plats i utbildningssystemet*.

Vi kan i Norden, liksom på många andra håll i övriga Europa, konstatera att användningen av heraldik i den offentliga förvaltningen minskar och ersätts i ökad omfattning av logotyper framtagna av designbyråer utan kontakt med riksarkiven. Utvecklingen är särskilt tydlig vad gäller de statliga myndigheterna, som gärna ersätter sina vapen med en tidsbunden logotyp. Detta är ett problem inte bara för att ett immateriellt kulturarv går förlorat utan också genom att medborgarna inte omedelbart inser att de kommunicerar med en statlig myndighet. Alltför många nya logotyper saknar dessutom den värdighet som man kan förvänta sig i myndigheternas visuella kommunikation. Detta urholkar förtroendet för den statliga verksamheten.

Det vore därför önskvärt med en översyn och modernisering av regelverk och rutiner för att ge riksarkiven en mer central roll vid skapandet av nya myndighetssymboler eller större förändringar av de befintliga. En förändring av regelverket i den riktningen skulle innebära en aktiv förvaltning av det offentliga heraldiska kulturarvet och en förbättring av statens visuella kommunikation.

Det saknas i våra länder en regelbunden utbildning i heraldik vid universiteten och, vad värre är, även vid designskolorna. Det är vid designskolorna de personer utbildas som ska förvalta det heraldiska kulturarvet i praktiken. Myndigheter och kommuner lägger ut designuppdrag på byråer som därigenom kommer i kontakt med den offentliga heraldiken, men utan att ha kompetens att hantera detta kulturarv. Detta leder emellanåt till att riksarkiven blir inkopplade i ett senare skede för att korrigera designbyråns felsteg, men så är inte alltid fallet. Riksarkiven borde därför verka inte bara genom upplysningar på hemsidorna, utan även genom att utbildning i heraldisk teori och praktik äger rum redan på designskolorna i våra länder. Denna åtgärd skulle vara en proaktiv förvaltning av det heraldiska kulturarvet och även leda till besparingar för de offentliga beställarna. ❀

LITTERATUR

DANMARK

Poul Bredo Grandjean, *Det danske Rigsvaaben*, København 1926.

Sven Tito Achen, *Danmarks kommunevåbener samt Grønlands og Færøernes*, København 1982.

Nils G. Bartholdy, Regulering af officiel dansk heraldik i nutiden, *Arkiv* 12. bind nr. 2, 1988.

Nils G. Bartholdy, *Danmarks våben og krone. Historisk baggrund og retningslinier for brug i nutiden*, Kulturministeriet 1995.

Nils G. Bartholdy, Statsvåben, kongekrone, kommunevåben – traditionstro symbol eller modepræget logo?, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 85, 2002.

Nils G. Bartholdy, Grønlands flag, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 53, 1986.

Nils G. Bartholdy, Grønlands våben, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 57, 1988.

Nils G. Bartholdy, Færøernes væddervåben i ny skikkelse, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 89, 2004.

FINLAND

Jussi Kuusanmäki, The Management of Public Heraldry in Finland, *Genealogica & Heraldica. Report of The 16th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Helsinki 16-21 August 1984*.

Jussi Kuusanmäki, Kauko Pirinen, arkistomies ja heraldikko, *Kauko Pirinen in memoriam*, Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 2001.

Eljas Orrman, Iakttagelser om stadganden och praxis rörande statliga myndigheters sigill under den autonoma tiden och självständighetstiden, *Historisk Tidskrift för Finland* 1/2012.

John Strömberg, Julkisen heraldiikan suojaamisesta Suomessa, *Årsberättelse för Riksarkivet och landsarkiven*, Arkivverket 2004.

Suomen kunnallisvaakunat – Finlands kommunvapen, 2. utökade och reviderade upplagan, Finlands kommunförbund 1982.

Tuukka Talvio, *The Lion of Finland*, National Board of Antiquities 1997.

NORGE

Hans Cappelen og Knut Johannessen (red.), *Norske kommunevåpen*, Oslo 1987.

Knut Johannessen, Kunst med kongelig resolusjon. *Kommunevåpen i Riksarkivet gjennom hundre år 1898-1998*, Oslo 1998. Riksarkivaren skriftserie 5.

Knut Johannessen, Nyere norske kommunevåpen – enkelt innhold, lang prosess, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 86, 2002.

ISLAND

Anders Thiset, Vaabenmærkerne for Island, Færøerne og Kolonierne, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1915.

Birgir Thorlacius, Fáni Íslands og skjaldarmerki, *Andvari* 89:1, 1964.

Elsa E. Guðjónsson, Fáein orð um fálkamerki Sigurðar Guðmundssonar málara, *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, 1981.

Fáni Íslands, skjaldarmerki, þjóðsöngur, heidursmerki, Udgivet af statsministeriet, Reykjavík, 1991.

Guðný Jónasdóttir, Det islandske falkevåben – bakgrunn og historie, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 92, 2005.

Guðný Jónasdóttir, Skjaldarmerki Íslands, *Söguslóðir. Afmælisrit helgað Ólafi Hanssyni sjötugum*, 18. september 1979. Sögufélag, Reykjavík.

Halldór Hermannsson, Skjaldarmerki Íslands, *Eimreiðin* nr. 22, 1916.

Matthías Þórðarson, Skjaldarmerki Íslands, *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1915.

Nils G. Bartholdy, Islands kongekrone, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 103, 2011.

SVERIGE

Christian Braunstein, *Heraldiska vapen inom det svenska försvaret*. Statens försvarshistoriska museer. Stockholm 2006.

Henrik Klackenberg, Heraldiken i folkhemmet, i *Biblis* 19/20.

Henrik Klackenberg, Five Years as State Herald: the Swedish Experience 2000–2005, *Proceedings of the XXVII International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, S:t Andrews, 21–26 August 2006*, S:t Andrews 2008.

Henrik Klackenberg, Vladimir A. Sagerlund & Johan Haage, *Myndigheternas symboler. En undersökning gjord av Riksarkivet*. Skrifter utgivna av Riksarkivet 30. Stockholm 2008.

Henrik Klackenberg, Nya heraldiska vapen 1999–2011, årsöversikter publicerade i *Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2000–2012*. Stockholm 2000–2012.

Clara Nevéus, Nya vapen i Sverige, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 81, 2000.

Clara Nevéus & B. J. de Waern, *Ny svensk vapenbok*. Stockholm 1992.

Martin Sunnqvist, Domstolsvapen i Skåneland, *Heraldisk Tidsskrift*, nr. 101, 2010.

Leif Törnquist, *Svenska flaggans historia*. Stockholm 2008.

